

ועדות הסכמה מקומיות לעניין השבת

אליזבט גולדווין

בישראל כיום יש יהודים רבים,¹ שיהדותם חשובה להם מאוד ויש להם דרכים שונות לבטא אותה ולחיות על פיה. חלקם שומרים שבת על-פי ההלכה האורתודוקסית, חלקם מסורתיים ושומרים על חלק ממנהגי השבת, כגון קידוש והליכה לבית-הכנסת, אך גם צופים בטלוויזיה ונוסעים בשבת, וחלקם סבורים שטיול משפחתי או בילוי בים הם דרכים מצוינות לשמור שבת. כל האנשים הללו אוהבים את השבת ורוצים לשמור עליה ואותה, בדרכם. זו חייבת להיות הנחת היסוד לוועדות הסכמה מקומיות על השבת.

בשיח הציבורי השטוח המתקיים בישראל רווחת התפישה, לפיה ישנם מי שחשובה להם היהדות והשבת והם יודעים איך נכון לקיימה מצד אחד, ומצד שני, קיימת קבוצה ליברלית שמבכרת את האוטונומיה לעשות בשבת ככל העולה על רוחה. נקודת-מוצא זו חוטאת למטרה של מציאת דרך לקיום משותף של השבת במדינת ישראל. היא גם חוטאת לאמת, שכן רוב היהודים החיים כאן אוהבים את יהדותם ורוצים מדינה יהודית ודמוקרטית, אלא שיש לכך דרכים רבות. הבנה זו עומדת בבסיס כינון של הוועדות.

על הוועדות להיות מקומיות, ומורכבות מנשים וגברים מכל קבוצות האוכלוסייה במקום היישוב, אלה שצריכים לחיות יחד ולהסכים לכך שכל קבוצה תוכל לקיים את השבת לפי ראות עיניה. ישנה חשיבות רבה לנציגות רשמית של חברות ועדה מטעם המועצה או העירייה, על מנת שמסקנות הוועדה יהיו בנות-ביצוע ומחייבות.

¹ יש בישראל גם הרבה לא-יהודים, אך במאמר זה לא אתיחס אליהם, שכן נושא האופי הציבורי של השבת הוא נושא פנים-יהודי.

עם זאת, יש להרחיק את הפוליטיקה הלאומית הכוחנית ולאפשר לאנשים החיים יחד לנהל את הדיונים ולהגיע להסכמות. כדי לאפשר זאת, חשוב ליצור תחילה היכרות, כבוד ואפילו חיבה בין חברות וחברי הוועדה. ככל שיהיה קשר אישי משמעותי בין המשתתפות והמשתתפים, כך ייטיבו להכיר אלה בצרכים של האחרים. לכן, מומלץ להתחיל מלימוד משותף.

הנחת היסוד של הדיון מבוססת על דברי הלל הזקן המגייר אדם כשהוא עומד על רגל אחת, "מה ששנוא עליך לחברך לא תעשה, זו היא כל התורה כולה והשאר פירושה הוא, לך ולמד" (תלמוד בבלי, שבת לא ע"א, מתורגם). במילים אחרות, התורה נועדה לאפשר לנו לייסד חברה שאנשיה מתחשבים ותומכים זה בזה, ונמנעים מלעשות לזולתם את ששנוא עליהם. מעבר לכך, החוקים הדתיים אינם אלא אמצעים למטרה זו. במקרה שנדמה לנו שמצווה מסוימת דורשת מאתנו לעשות לזולתנו את מה ששנוא עלינו, כנראה לא למדנו ולא פירשנו את התורה נכון. התורה נועדה לכך שלא נעשה לרעינו מה ששנוא עלינו.

לאחר היכרות ראשונית בין חברי הוועדה, מומלץ לפתוח את הלימוד המשותף בדיון על ההיבטים הדתיים אך גם החברתיים של השבת. הצעה אפשרית ומומלצת היא לעיין בפסוקי המקרא: "שְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל בְּהֵמָתְךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כָמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (דברים ה, יא-יד).

מן הפסוקים עולה שהשבת היא עניין דתי, "שבת לה'", אבל לא פחות מכך, עניין חברתי: שלכולם יהיה יום מנוחה יחד, כדי שאף אחד לא יהיה כמו עבד במצרים. ניתן לפתח דיון בין חברי הוועדה על אופני הבנתם את הכתוב, וכיצד הבנותיהם משתקפות בשבת שלהם. כך יעלה המשותף והשונה בין חברי הקבוצה, שיהווה בסיס לדיון המעשי.

בשלב הבא של הלימוד, אני רואה חשיבות בעיון בקטעים מתוך מאמרו של עמנואל לוינס "דת של אנשים מבוגרים".² למשל:

באמצעות יחסי לזולת אני נמצא בויקה לאלהים. היחס המוסרי מאחד אפוא בבת-אחת את התודעה העצמית עם תודעת אלהים. האתיקה אינה תולדה של ראיית האל, היא ראייה זו עצמה... הצדק שנעשה לאחר, רעי, מקרב אותי לאלהים... הצדק קרוב לי כתפילה וכעבודת הקודש שבלעדיו אין להם כל משמעות. אלהים אינו יכול לקבל דבר מידיים שנקטו אלימות (עמ' 79).

במילים אחרות, היהדות צריכה לאפשר חיים משותפים, שבהם אף אחד לא פוגע בזולתו, ולא להפך. אלימות המופעלת על הזולת נוגדת את היהדות, מרחיקה מאלהים. קטע נוסף מחדד עניין זה: "הרע אינו עיקרון מיסטי שניתן להעבירו מן העולם בפעולה פולחנית; הוא פגיעה שאדם פוגע באדם. איש, ואפילו לא האל אינו יכול לבוא במקום הקורבן" (שם, עמ' 81), ומכאן ש"עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו" (יומא פ"ח מ"ז). הפגיעה בזולת היא עניין אנושי ששום מצווה לא יכולה לפתור, יש לפתור זאת עם האדם הנפגע.

העיון בהגותו של לוינס חשוב ותשתיתי לדיון, לא רק משום שהוא מניח שקיים קשר הכרחי בין יהדות למוסר, אלא משום שיסודות האתיקה של הגותו הם אלה שמכוננים את האפשרות לייסד מפגש פנים-אל-פנים, אישי, בין אנשים החיים יחד ולוקחים אחריות על יכולתם של אחרים מהם לקיים את השבת כרצונם.

לימוד משותף של טקסטים מסוג זה יאפשר לאנשי הוועדה בסיס רעיוני מוסכם, שממנו עולה שהשבת לא נועדה ליצור מאבקי כוח בין בני-אדם, כי אם לקרב אותם ולאפשר להם לחיות יחד, או לכל הפחות זה לצד זה, בלי לפגוע ובלי להיפגע. מלחמות על השבת ואלימות מכל סוג נוגדים את הנחות היסוד. הלימוד גם מהווה תרגול של שיח

² עמנואל לוינס, חירות קשה (תרגום: עידו בסוק), רסלינג, תל אביב, 2007, עמ'

קשוב, שבו כל אחד מוכן ללמוד מן הזולת, על בסיס של טקסטים קאנוניים בתרבות המשותפת לכלל חברי הקבוצה. להמשך ביסוס מיומנויות של דיאלוג אמתי ופורר, רצוי לפנות אל מאמרו המכונן של אבי שגיא "על המתחים בין דתיים לחילוניים – בין שיח זכויות לשיח זהות"³. המאמר מציג הבחנה בין שיח זכויות לבין דיאלוג. וכך מאפיין הכותב את ההבדל ביניהם:

במסגרת שיח הזכויות מתנהל אמנם שיח, אבל יש להבחין בכיורור בינו לבין דיאלוג. ראשית, בשיח הזכויות מדובר באינטרסים מסוימים, ולפיכך הפגישה עם האחר היא רק דרך הפרספקטיבה של האינטרס הנדון. בדיאלוג הפגישה היא בין שני בני-אדם על מלוא הווייתם. בדיאלוג, אם להשתמש במינוח של לוינס, בני-אדם פוגשים זה ב"פניו" של זה. ואילו השותפים בשיח הזכויות אינם רואים את "הפנים" של הזולת, אלא את הצרכים והאינטרסים שלהם, היינו את עצמם. שנית, היחסים המכוננים בשיח הזכויות הם היררכיים ולא סימטריים: יש תובע ויש נתבע. לעומת זאת בדיאלוג אין היררכייה בין בני השיח. בדיאלוג בני השיח נמצאים ביחסים בלתי היררכיים וסימטריים – אדם מול אדם – יצורי אנוש העומדים זה מול זה במלוא מלאותם הקונקרטי (עמ' 411).

יש בכך כדי להסביר ולשקף למשתתפים את הדרך הראויה לפתוח בשיח על השבת: יש יותר סיכוי להצליח להגיע להסכמות בדרך של דיאלוג מאשר בדרך של שיח זכויות; בכוחה של פגישה והקשבה של כל אחד לצורכי זולתו וחשיבה משותפת כיצד להיענות לצרכים אלה, להניב תוצאות הוגנות ומעשיות, במקום התנצחות חסרת תכלית בשאלת "למי מגיע מה". דיאלוג מסוג זה הוא אתגר ששגיא מנתח את הקושי להגיע אליו:

בדיאלוג כפנייה אל פניו של האחר יש... מידה גבוהה של סיכון: האדם מסתכן באיבוד זהותו העצמית הישנה. האדם נפתח אל האחר

³ נחם אילן (עורך), עין טובה – דרשיה ופולמוס בתרבות ישראל, ספר היובל לטובה אילן, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, 1999, עמ' 408-430.

ואל עולמו, פתיחות שפירושה ערעור אפשרי על עולמו ועל זהותו הישנים. השותפים לדיאלוג יודעים איך הם נכנסים אליו, אך אם הדיאלוג הוא אמתי, אין הם יודעים איך יצאו ממנו (עמ' 413).

לאמור, בדיאלוג יש ערעור על עולם המושגים של הפרט, על דעותיו. הוא עלול או עשוי לשנות אותו ואת זהותו. נכונות להיות בתהליך כזה מחייבת אמון בשותפים, בכנותם ובנכונותם להשתנות גם הם. משום כך, ועדות הסכמה זקוקות לזמן של עבודה משותפת ולתהליך מובנה ומונחה.

סוג השיח שיש לשאוף ליצור בוועדה כזו הוא של "הקשבה רדיקלית" (Radical Listening), הקשבה היוצרת אמון, שיש בה פתיחות לניסיון החיים של האחר; הקשבה המדגישה את הסיכוי ללמוד ולגלות באמצעות האחר דברים חדשים שלא ידענו קודם, הקשבה סובלנית.⁴ הקשבה רדיקלית נוגדת היררכיה – שיש מי שצודק ומי שטועה, מי שהכוח בידו ומי שלא. היא דמוקרטית, היא מניחה שלאחר יש מה ללמד אותי, שלכולנו מגיע לחיות על-פי אמונותינו ורצוננו.

הלימוד המשותף, שמטרתו בניית אמון ומיומנויות הקשבה, יימשך לאורך כמה מפגשים, ורק לאחריהם, כאשר חלה הבשלה בקרב חברי הקבוצה, יש להתחיל ולדון באופי השבת במקום היישוב. ראשית, יש לעמוד על המשותף לכל התושבים ואז לעבור למיפוי ההבדלים ולנסות ליצור מענה לצרכים השונים: למנוע כניסת כלי רכב לאזורים מסוימים, אך לאפשר תחבורה ציבורית במתכונת שבת במקומות אחרים, לסגור עסקים, מלבד ההכרחיים (למשל, בתי מרקחת, תחנות דלק ומרכולים), אך לאפשר פתיחת מקומות בילוי. אלה הן רק דוגמאות לא מחייבות. כל ועדה מקומית תשב ותדון בכל הנושאים השנויים במחלוקת עד שתגיע להסכמות, שיהיו מחייבות לביצוע בידי המועצה המקומית הנבחרת של היישוב. ברוח דומה יש ליצור ועדה ארצית שתדון בתחבורה ציבורית בינעירונית במתכונת שבת, כך

⁴ Gilligan, C., (2015) "The Listening Guide Method of Psychological Inquiry", *Qualitative Psychology*, Vol 2, Issue 1, pp. 69-77.

שאנשים יוכלו לנוע ממקום למקום גם אם אין להם מכונית פרטית, בלי לפגוע בקדושת השבת של מי שאינם נוסעים בשבת. לצורך כינון מפעל ועדות שכזה, יש להכשיר מנחות ומנחים שהתנסו בשיח מסוג זה ומבינים תהליכים קבוצתיים. עדיף שלכל קבוצה יהיו שני מנחים, איש ואישה, שכל אחד מהם שייך לקבוצה אחרת (אישה חרדית ואיש חילוני, איש ציוני-דתי ואישה חילונית וכד'). למדרשה באורנים יש ניסיון רב בהכשרת מנחות ומנחים ובהנחיית קבוצות של לימוד משותף ודיאלוג מורכב (התוכנית להכשרת רבנים ישראלית של מכון הרטמן והמדרשה באורנים היא חוד החנית של ניסיון רב שנים, ואנשיה יהיו מועמדים מתאימים להנחיית ולהובלת קבוצות שכאלה). המדרשה מקיימת זה כעשרים שנה קבוצות לימוד של יהודים מכל הזרמים וקבוצות של יהודים וערבים, והכשירה עשרות מנחות ומנחים לקבוצות כאלה. המדרשה מבקשת להנחיל מודל זה לכלל הציבור, על מנת שניתן יהיה ליישמו בכל הארץ.